

مقدمه

آمار در جوامع معاصر در بسیاری از ابعاد حیات اجتماعی حضور دارد. رسانه‌های جمعی (راديو، تلویزیون، روزنامه‌ها، مجلات عمومی و تخصصی و غیره) درباره وضعیت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه، پیشرفت‌های بهداشتی و پزشکی، پیشرفت‌های فنی، پروژه‌های اقتصادی، افکار عمومی، ترجیحات مصرف‌کنندگان و غیره گزارش‌های آماری گوناگونی ارائه می‌دهند. به‌ویژه عملکرد دولت بر اساس شاخص‌هایی آماری چون میزان رشد تولید ناخالص ملی، سرانه درآمد، موازنه تجاری، میزان بیکاری، تورم، کسری بودجه، میزان گرایش افکار عمومی به سیاست و برنامه‌های دولتی و میزان محبوبیت دولت در نزد عموم مردم و جز اینها ارزیابی می‌شود. از این‌رو، آمار یکی از ابزارهای اصلی و از مقتضیات مسئولیت شهروندی در جوامع معاصر است، زیرا تحقق بخش مهمی از حقوق شهروندی که مشارکت سیاسی در جامعه و قضاوتی مسئولانه درباره حیات عمومی جامعه است مستلزم شناخت نسبتاً عمیق این دست از مفاهیم آماری است که برای ارزیابی سیاست و برنامه‌های دولت و احزاب سیاسی به کار می‌رود.

همچنین از ویژگی‌های جوامع معاصر رشد گسترده پژوهش و مطالعه جوانب گوناگون حیات اجتماعی است و یکی از ابزارهای اصلی تحلیل نتایج پژوهش‌ها و کسب بصیرت و فهم حیات اجتماعی در جوامع معاصر آشنایی با مفاهیم آماری است.

البته جنبه‌های خاصی از آمار اجتماعی جزئی از امور عادی زندگی مردم و در بسیاری از موارد نیز یافته‌های آماری بخش لاینفکی از فرهنگ عمومی شده است؛

امروز مردم می‌دانند که تحصیلات و درآمد با هم رابطه دارند، قشرهای اجتماعی دیدگاههای سیاسی نسبتاً متفاوتی دارند، میزان جرائم با دوری از مرکز شهر تغییر می‌کند، سیگار احتمال ابتلا به سرطان ریه را افزایش می‌دهد، ورزش برای سلامتی مفید است. اما مقتضیات مسئولیت شهروندی غالباً مستلزم چیزی بیش از آشنایی مقدماتی و اجمالی با یافته‌های آماری است که غالباً متکی بر روشهای نسبتاً پیچیده‌اند.

لزوم آشنایی عمیق‌تر با مفاهیم آماری برای دانشجویان علوم اجتماعی مسئولیتی حرفه‌ای نیز هست. نگاهی گذرا به مجلات و نشریات علوم اجتماعی نشان می‌دهد که متون مربوط به علوم اجتماعی به‌طور روزافزون با تحلیل‌های آماری آمیخته‌اند. فهم این تحلیل‌های آماری برای دانشجویان و پژوهندگان علوم اجتماعی مستلزم آشنایی عمیق با مفاهیم و روشهای آماری است.

گذشته از این، روشهای آماری یکی از ابزارهای اصلی تحقیقات کمی، خاصه تحقیقات پیمایشی در علوم اجتماعی است و آموزش آن برای دانشجویان با اهمیت و تقریباً گریزناپذیر است؛ زیرا مطالعه و تحقیق درباره بسیاری از مضامین و موضوعات علوم اجتماعی مستلزم استفاده از روشها و تکنیکهای آماری است.

به‌طور خلاصه، کار آمار در تحقیقات و پژوهشهای کمی در علوم اجتماعی، کمی کردن مشاهدات و تحلیل این کمیتها جهت تشخیص الگوی توزیع پدیده‌ها و امور اجتماعی و روابط آنهاست؛ آمار ابزار اصلی سنجش و توصیف پدیده‌ها و امور اجتماعی در سطحی گسترده (جمعیتی بزرگ) مانند میزان ازدواج، طلاق، موالید، بزهکاری، خودکشی، تضاد نقشها، بی‌هنجاری، سازگاری اقلیتها، مشارکت اجتماعی و سیاسی، سطح زندگی، سبک زندگی، نگرشها و گرایشها و اعتقادات، ارزشها و هنجارهای مردم یک اجتماع (گروه، شهر، استان، کشور) است. همچنین، ابزار اصلی بررسی روابط تجربی پدیده‌ها و الگوی توأمی یا هم‌تغییری آنها در پرتو فرضیات نظری برای آزمون نظریه‌ها و تبیین پدیده‌ها اجتماعی هم هست.

آمار خاستگاههای فراوان و موارد استفاده گوناگونی در حوزه‌های مختلف دارد. با وجود این، بخش اعظم نظریه آماری و روشهای آن را ریاضی‌دانان ابداع

کرده‌اند و طبعاً دغدغه اصلی‌شان اثبات آن روشهاست تا کاربردشان. در بسیاری از کتابهای آماری که به‌طور انتزاعی و مستقل از حوزه یا رشته‌ای خاص نوشته شده‌اند آموزش آن به صورت مطلبی مجرد، پیچیده و کاملاً ریاضی ارائه شده است و برای دانشجویان مشخص نیست که آمار چه ربطی به رشته آنان دارد و از این رو مایه دلسردی و رویگردانی از آن می‌شود. اما دغدغه آموزش آمار به دانشجویان علوم اجتماعی (و هر رشته‌ای جز رشته آمار) باید فهم منطق و مفهوم آن و کاربردش در رشته خودشان باشد. از این رو، هدف و رویکرد این کتاب مبانی در آمار اجتماعی معرفی جوانب مختلف آمار توصیفی یک متغیره و دو متغیره با تأکید بر مفاهیم آماری، استدلال آماری و کاربرد آنها در پژوهشهای علوم اجتماعی است. در اینجا تلاش شده است به جای تعریف دقیق و ریاضی مفاهیم یا اثبات ریاضی قضایا، نحوه رسمی بیان ریاضی روشها و تکنیکهای آماری به حداقل ممکن برسد و با زبان معمولی و مثالهایی از تحلیلهای آماری، منطق روشها و تکنیکهای آماری و کاربرد آنها در علوم اجتماعی نشان داده شود.

گذشته از این، تأکید زیادی بر محاسبات نمی‌شود، زیرا ماشین حساب و به‌خصوص کامپیوتر امر شاق محاسبات را برطرف می‌کند. همچنین برخلاف کتابهای نسبتاً قدیمی آمار که به دلیل فقدان کامپیوتر بر ساده کردن محاسبات و ارائه فرمولهای محاسباتی اتکا داشتند جز در مواردی معدود به فرمولهای محاسباتی اشاره نخواهد شد، زیرا منطق مفاهیم آماری را می‌پوشاند و باعث گمراهی دانشجویان در فهم منطق اساسی مفاهیم آماری می‌شود.

